

جمهوری اسلامی ایران
وزارت جهاد کشاورزی

موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی،
اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

یادداشت هفتگی

سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۴ / شماره ۴۳ / ۱۴۰۲

۱۴۰۲/۱/۱۹

مطالب این شماره

ارائه تصویری از وضعیت بیمه کشاورزی در
«کشورهای با درآمد پائین و متوسط» و
ایران..... ۲

تهیه و تحلیل: مریم اردستانی

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند
خوانندگان این اثر می‌باشد

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ شماره: ۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵-۱۵۸۱۵
کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
<http://www.agri-peri.ac.ir>

عنوان خبر: ارائه تصویری از وضعیت بیمه کشاورزی در «کشورهای با درآمد پائین و متوسط» و ایران

تهیه و تحلیل: مریم اردستانی

کد: PN-4-14020119-(73)

تحلیل بیمه کشاورزی در «کشورهای با درآمد پائین و متوسط»^۱

کشاورزان با طیف وسیعی از ریسک‌های تولید و بازار از شرایط آب و هوایی غیرمعمول گرفته تا نوسان قیمت کالاها، مواجهند که منجر به نوسانات درآمدی، ناامنی غذایی و تردید سرمایه‌گذاری در فناوری‌ها و شیوه‌های کشاورزی می‌شود. توأم با تغییرات اقلیمی جهانی، کشاورزان نیازمند حمایت هستند تا بتوانند با رویدادهای شدید آب و هوایی و بلایای طبیعی که محصولات، دام و سایر دارایی‌ها را تخریب نموده و امدادسانی وسیع در سراسر جهان را ناگزیر می‌سازند، تطبیق یابند.

بر این اساس در دو دهه اخیر مداخلات سیاستی، فناوری‌های نوآورانه و رویکردهای جدید نهادی منجر به رشد برنامه‌های بیمه کشاورزی در «کشورهای با درآمد پائین و متوسط»، که دارای میلیون‌ها کشاورز خرده‌مالک فاقد شبکه ایمنی مالی هستند، شده است.

نتایج مطالعات اخیر توسط مجامع مطالعاتی بین‌المللی در خصوص ۵۲ برنامه ملی بیمه کشاورزی و دو برنامه منطقه‌ای در ۳۲ کشور با درآمد پائین و متوسط به شرح زیر بوده است (انجمن همکاری‌های بین‌المللی آلمان^۲، ۲۰۲۱):

❖ حدود نیمی از مزارع در کشورهای با درآمد پائین و

متوسط دارای بیمه کشاورزی هستند. ضمن آن که

تقریباً ۲۶۵ میلیون بیمه‌نامه کشاورزی در سال ۲۰۲۰ در این کشورها صادر شده است.

❖ پوشش بیمه‌ای همچنان محدود است. بیمه کشاورزی

غالباً فقط برای پوشش هزینه بذور یا بازپرداخت وام، کافی بوده و کمک چندانی به تثبیت درآمد یا مصرف کلی خانوار نمی‌کند.

❖ توزیع جهانی بیمه بسیار نابرابر است. حدود ۹۵ درصد

مزارع بیمه‌شده در کشورهای با درآمد پائین و متوسط، واقع در هند و چین بوده و ۸۰ درصد کل مزارع آن‌ها دارای بیمه هستند. لذا حدود ۵ درصد مزارع در سایر کشورهای با درآمد پائین و متوسط در سال ۲۰۲۰ بیمه داشته است. شایان ذکر است که سهم کشورهای آفریقایی از ۵ درصد باقیمانده بسیار اندک است.

❖ بیشتر بیمه‌های کشاورزی توسط بیمه‌گران خصوصی

ارائه می‌شوند. مشارکت بخش دولتی در حمایت از بیمه کشاورزی، نقشی کلیدی و اساسی در توسعه و ارتقاء برنامه بیمه کشاورزی ایفا می‌نماید. مشارکت بخش خصوصی نیز، مهارت، تخصص و نوآوری را به آن می‌افزاید. به طور کلی، حدود ۶۰ درصد برنامه‌های بیمه کشاورزی توسط بخش خصوصی راهبری شده و این میزان در آفریقا به ۷۱ درصد می‌رسد. مابقی توسط دولت‌ها، آژانس‌های اهداکننده یا سازمان‌های غیر دولتی اجرا شده است. البته در چنین شرایطی همچنان بیمه‌گران خصوصی از طریق «مشارکت‌های دولتی - خصوصی»^۳ درگیر در اجرا بوده‌اند.^۴

❖ بخش خصوصی به مراتب چابک‌تر است. در فرآیند

بیمه‌گذاری توسط بخش خصوصی به طور متوسط ۳۷۰ بیمه‌گذار نقش داشته‌اند. در حالی که در سایر موارد، به طور متوسط ۶۸۰ بیمه‌گذار فعالیت داشته‌اند (به استثنای چین و هند).

❖ بیمه شاخص رایج‌ترین نوع بیمه کشاورزی است.

حدود ۸۰ درصد موارد بیمه شده در کشورهای مورد بررسی مبتنی بر بیمه شاخص بوده است. این موضوع بیان‌گر آن است که این نوع نسبتاً جدید بیمه در حال جایگزینی با بیمه سنتی (مبتنی بر غرامت) است.

❖ ۵۶ درصد برنامه‌های بیمه کشاورزی در سطح

بین‌المللی، بیمه اتکایی هستند. این امر به دلیل سطح

۳. Public-Private Partnerships (PPPs)

۴. مدل‌های مشارکتی دولت و بخش خصوصی، متوازن‌ترند و همزمان شرایطی همچون، حمایت دولت و دسترسی به محصولات و خدمات بیمه‌ای، هر دو، وجود دارد. مشخصات مدل‌های مشارکتی شامل ضریب نفوذ بالا، افزودن پایداری به سیستم توسط دولت، برتری معیارهای فنی بر معیارهای تجاری، برقراری حمایت دولت از طریق پرداخت یارانه حق بیمه، حضور بسیاری از بازیگران بخش خصوصی و بازارهای آزاد با افزودن کارایی به سیستم و هزینه‌های مالی منطقی، می‌باشد.

۱. Low- and Middle-Income Countries (LMICs)

۲. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)

صنعت بیمه کشاورزی، امری زمان‌بر تلقی می‌شود، لیکن پیشرفت پایدار و امیدوارکننده‌ای به حساب می‌آید.

❖ **فناوری‌های دیجیتال** مانند اپلیکیشن‌های هوشمند، بانکداری الکترونیک و بلاک‌چین دسترسی به بیمه را برای کشاورزان خرده‌مالک و خانوارهای فقیرتر فراهم می‌آورند. این فناوری‌ها به بهبود قراردادهای تقویت کانال‌های تامین و توزیع و تسریع پرداخت مطالبات کمک می‌کنند.

❖ **بیمه مبتنی بر تصویر (PBI)**^۱. در این نوع بیمه، عکس‌های محصول خسارت‌دیده توسط کشاورز بیمه‌شده ارائه می‌شود. این فناوری با استفاده از گوشی‌های هوشمند، سنجش از راه دور و دیجیتالی‌شدن داده‌ها ممکن است بتواند بر برخی از چالش‌های داده‌ای مرتبط با بیمه غرامت غلبه کرده، مخاطرات اخلاقی را کاهش داده و مزایای مدل‌های مبتنی بر غرامت و پیشرفت‌های فناورانه اخیر را توأمان به کار گیرد.

فناوری‌ها باید با سیاست‌های حمایتی دولت و رویکردهای تازه و خلاقانه بیمه‌گران دولتی و خصوصی همراه شوند. برای مثال:

❖ **ادغام بیمه در زنجیره‌های ارزش کشاورزی** از طریق تلفیق آن با اعتبارات یا نهاده‌هایی مانند بذر و کود یا تبدیل آن به بخشی از طرح‌های کشاورزی قراردادی، باعث می‌شود که برای کشاورزان خرده‌مالک ارزشمندتر به نظر رسیده و از توان بازیگران مختلف در زنجیره ارزش کشاورزی استفاده شود.

❖ **قرار دادن کشاورزان در گروه‌های بیمه‌ای مختلف (با هزینه‌ها و یارانه‌های متفاوت)**، هزینه‌ها را کاهش داده و محصولات بیمه‌ای مناسب را در اختیار کشاورزان بی‌بضاعت از جمله زنان و خرده‌مالکان فقیر قرار می‌دهد.

مدیریت ریسک‌های فاجعه‌بار با بازنگری در نقش کمک‌ها. در برخی موارد، کمک در فجایع مصیبت‌بار می‌تواند به بیمه‌های کشاورزی یارانه‌ای سنگین برای کشاورزان تغییر ساختار دهد و

بالای مشارکت بخش خصوصی و رواج بیمه شاخص است. با این حال، ارقام مناطق تفاوت زیادی با هم دارد: ۱۰۰ درصد در آسیا، ۵۰ درصد در آمریکای لاتین و حوزه کارائیب و ۳۳ درصد در آفریقا.

❖ **برنامه‌های بیمه، انواع خطرات را تحت پوشش قرار می‌دهند، اما شایع‌ترین آن‌ها خشکسالی و سیل است.** از دلایل این امر می‌تواند قرار گرفتن این خطرات به عنوان خطرات خاص در بیمه‌نامه‌ها و همبستگی بالای خطرات بیمه‌شده با ریسک‌های خشکسالی و سیل باشد.

❖ **میانگین عمر برنامه‌های مورد بررسی شش سال و از ۰ تا ۱۷ سال متغیر بوده است.** با این وجود، برنامه‌های بیمه در کشورهای هند و چین دارای سابقه طولانی بوده و بیان‌گر این است که برنامه‌های یارانه‌ای دولتی نسبت به طرح‌های خصوصی و کوچک، عمر طولانی‌تری دارند. اکثر برنامه‌های بیمه کشاورزی (حدود ۸۰ درصد) حداقل تا حدی یارانه می‌گیرند. از آن جایی که در اکثر کشورهای با درآمد پائین و متوسط حجم یارانه پرداختی اندک است، لذا این کشورها نمی‌توانند به برنامه‌های بیمه کشاورزی در مقیاس بزرگ یارانه پرداخت کنند، لذا گروه‌های خاصی را هدف قرار می‌دهند. کشورهای هند و چین مستثنی از این بحث بوده و دولت به طور متوسط ۸۰ درصد حق بیمه را یارانه پرداخت می‌کند.

سال‌های اخیر، یکی از بزرگ‌ترین نوآوری‌ها در صنعت بیمه کشاورزی طی افزایش کاربرد فناوری‌های جدید بوده است. برای مثال:

❖ **پیشرفت‌های سنجش از راه دور و مدل‌سازی محصول**، از بیمه شاخص مبتنی بر داده‌های ماهواره‌ای پشتیبانی می‌نماید. این امر منجر به گسترش پوشش بیمه‌ای انواع ریسک‌های قابل بیمه شده و امکان ارائه بیمه در مناطقی که هنوز متکی بر سیستم‌های داده‌ای زمینی هستند (مانند ایستگاه‌های هواشناسی) را فراهم می‌آورد. با وجود این که توسعه فناوری سنجش از راه دور در

^۱ Picture-Based Insurance (PBI)

غیردولتی و سایر ذینفعان خارجی و مدل‌های تجاری بسیار هدفمند هستند. این امر در برنامه‌هایی که گروه‌های محروم سنتی مانند خرده‌مالکان فقیر و کشاورزان زن را هدف قرار می‌دهند، بیشتر مشهود است.

تحلیل بیمه کشاورزی در ایران

۱. در ایران بر اساس آخرین آمار رسمی منتشر شده در سال ۱۴۰۰، ۳۲ درصد محصولات زراعی، ۲۵ درصد محصولات باغی، ۳۵ درصد دام، نزدیک به ۱۰۰ درصد طیور (با عنایت به قانون الحاقی بیمه اجباری طیور) و ۳۴ درصد آبزیان تحت پوشش بیمه قرار دارند (ضریب نفوذ بیمه کشاورزی).
۲. عمده‌ترین محصول بیمه‌ای مورد کاربرد در بخش کشاورزی ایران، بیمه چندخطه (بیمه عملکرد) در زیربخش‌های زراعت، باغبانی و منابع طبیعی و بیمه چندخطه یا تمام‌خطر در زیربخش‌های دام و طیور و آبزیان است. علاوه بر آن از طرح بیمه‌ای شاخص آب و هوا در منابع طبیعی بهره گرفته می‌شود.
۳. توزیع بیمه کشاورزی از طریق شرکت‌های کارگزاری بیمه کشاورزی (بیش از ۹۰ درصد) و شعب بانک کشاورزی انجام می‌شود.
۴. تمامی تعهد بیمه کشاورزی بر عهده دولت بوده و فقدان بازار بیمه اتکایی داخلی از جمله چالش‌های موجود صنعت بیمه کشاورزی محسوب می‌شود. بازارهای بیمه اتکایی نه تنها ظرفیت بیمه اتکایی را فراهم می‌آورند؛ بلکه مشاوره‌های فنی-تخصصی نیز ارائه می‌دهند.
۵. دولت به لحاظ قانونی دارای الزام در حمایت از بیمه کشاورزی بوده و مهمترین حمایت دولت از بیمه کشاورزی همانند بسیاری از کشورهای جهان، پرداخت "یارانه حق بیمه" است.
۶. در سال زراعی ۱۴۰۰-۱۳۹۹، سهم بیمه‌گذار و دولت از کل حق بیمه دریافتی به ترتیب معادل ۳۶ و ۶۴ درصد بوده که این سهم در سال زراعی جاری (۱۴۰۱-۱۴۰۰) به ترتیب به ۳۳ و ۶۷ درصد بالغ شده است و بیانگر افزایش سهم دولت در یارانه‌ی پرداختی حق بیمه است. لذا اتکای قابل ملاحظه به

قراردادهای بیمه و پرداخت‌های سریع از پیش تعیین‌شده و تضمین‌شده، جایگزین کمک‌های سنتی پس از این فجایع شود.

اگرچه نمونه‌های زیادی از نوآوری‌های موفق در بیمه کشاورزی وجود دارد، اما هنوز به اندازه‌ای که عموماً انتظار می‌رود مورد پذیرش قرار نگرفته‌اند. سیستم‌های ضعیف تحویل و محیط‌های سیاستی هنوز هم مانع توسعه و پذیرش بیمه کشاورزی در اکثر کشورهای با درآمد پائین و متوسط بوده و بسیاری از دولت‌ها را بر آن داشته تا با حمایت آژانس‌های اهداکننده و سایر شرکاء، و همکاری با یکدیگر اطمینان حاصل کنند که کشاورزان می‌توانند به بیمه کشاورزی دسترسی داشته و از مزایای آن بهره‌مند شوند. فعالیتهای مشترک عبارتند از:

❖ **تقویت محیط قانونی و نظارتی** برای بیمه‌گران خصوصی از طریق نوآوری‌های سندباکس و ظرفیت‌سازی با رگولاتورها^۱.

❖ **سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های ارائه خدمات عمومی ضروری** که از بیمه پشتیبانی می‌کنند. مانند زیرساخت ایستگاه‌های هواشناسی، سنجش از راه دور و سیستم‌های داده، تحقیقات هواشناسی کشاورزی و آموزش کشاورزان.

❖ **همکاری با بیمه‌گران خصوصی** برای راه‌اندازی برنامه‌های جدید بیمه کشاورزی، به‌ویژه برنامه‌هایی که گروه‌های محروم مانند کشاورزان فقیر و زنان را هدف قرار می‌دهند.

❖ **پرداخت یارانه بیمه به طرق مختلف.** بیشتر در هند و چین مشهود است که سرمایه‌گذاری‌های سنگینی در سیستم‌های بیمه کشاورزی انجام شده و یارانه‌های بالایی به کشاورزان پرداخت می‌شود تا جذب گسترده را تشویق نمایند.

بررسی بسیاری از برنامه‌های کشوری و منطقه‌ای نشان داده است که برنامه‌های کوچک‌تر رویکردهای یکپارچه‌تر داشته‌اند و بدون نیاز به یارانه‌های کلان توانسته‌اند به موفقیت بیشتری دست یابند. البته این برنامه‌ها عموماً نیازمند هماهنگی و مشارکت قوی میان دولت‌ها، بیمه‌گران خصوصی، آژانس‌های حامی (اهداننده)، سازمان‌های

۱. سندباکس این فرصت را برای کسب و کارها و نوآوران ایجاد می‌کند تا در کمترین زمان ممکن به بازار و محیط عملیاتی دسترسی داشته باشند. در واقع کمکی به کسب و کارها برای آزمایش محصولات و خدمات در محیط کنترل‌شده است و ضمن مدیریت ریسک، مدت زمان رسیدن به یک محصول بالغ و معرفی آن به یک بازار رقابتی را بسیار کوتاه می‌کند.

یارانه‌های دولتی وجود دارد. به این یارانه، هزینه‌های اجرایی و عملیاتی بیمه‌گری نیز اضافه می‌شود.

۷. بدین ترتیب خلاصه مشخصات صنعت بیمه کشاورزی ایران شامل گستره بالای پوشش بیمه کشاورزی در کشور بدون حضور و مشارکت بخش خصوصی، پوشش هر دو گروه ریسک‌های قابل مدیریت و غیر قابل مدیریت با عنایت به تاکید سیاست‌گذاران بر توسعه بیمه کشاورزی، سهم پایین کشاورزان در پرداخت حق بیمه و پرداخت نزدیک به ۷۰ درصد یارانه حق بیمه توسط دولت، پرداخت غرامات بالا به سبب تواتر و شدت ریسک‌ها و فقدان بازار بیمه اتکایی داخلی می‌باشد.

پیشنهاد‌های سیاستی برای صنعت بیمه کشاورزی ایران

بیمه محصولات کشاورزی در ایران عموماً به عنوان یک ابزار حمایت مالی و یک شیوه مدیریت ریسک تلقی می‌شود. لذا همه‌ساله مبالغ چشمگیری یارانه به عنوان بخشی از نرخ بیمه و به منظور پایین نگاه داشتن این نرخ به صندوق بیمه پرداخت شود. با توجه به برنامه‌های توسعه بیمه در ایران و با عنایت به مبالغ یارانه پرداختی، به نظر می‌رسد که ادامه این‌گونه حمایت‌ها در آینده با دشواری مواجه شود. ضمن آن که پرداخت یارانه به صورت درصدی از حق بیمه به تمامی بیمه‌گذاران به طور یکسان به معنی تشویق بیمه‌گذاران پرخطر و تولید در مناطق نامناسب و پرمخاطره است که این امر، خود ممکن است منجر به ناکارایی در تولید شود.

❖ به منظور کارآمد نمودن نحوه حمایت دولت از بیمه محصولات کشاورزی، توجه به نکات زیر ضروری است:

- ✓ ایجاد تحول در ساختار سازمانی با مشارکت بخش خصوصی.
- ✓ بازبینی محصول بیمه‌ای به مفهوم توسعه محصولات متناسب با خطر و نوع تولید (محصول کشاورزی) مانند بیمه‌های شاخص که می‌تواند محدودیت‌های مربوط به بیمه چندخطره را کاهش دهد.
- ✓ هدفمند نمودن یارانه‌های دولتی بیمه کشاورزی. بدین معنی که با اصلاح ساختار بازار بیمه کشاورزی کشور ضمن مشارکت بخش خصوصی، بخشی از منابع مالی مربوط به حق بیمه‌های

یارانه‌ای و سایر هزینه‌ها به منظور تکمیل زیرساخت‌های بازار خطر همچون افزایش آگاهی و آموزش کشاورزان در زمینه مدیریت ریسک، جمع‌آوری و مدیریت داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز بیمه‌گر، تحقیق و توسعه محصولات و طرح‌های بیمه‌ای و ایجاد چارچوب نظارتی و قانونی هزینه شود. دسترسی بیمه‌گر به آمار و اطلاعات دقیق کشاورزی و اطلاعات آب و هوایی، کمک موثری به وی در ارزیابی مناسب خطرات و طراحی و قیمت‌گذاری اکچوئری دقیق محصولات بیمه‌ای می‌نماید. سازمان‌های دولتی مسئول در این زمینه مانند وزارت جهاد کشاورزی و سازمان هواشناسی می‌بایست با ایجاد و مدیریت بانک‌های اطلاعاتی متمرکز، چنین اطلاعاتی را در اختیار بیمه‌گر قرار دهند. همچنین به منظور اجرای طرح‌های بیمه‌ای شاخص نیاز به حمایت دولت در ایجاد ایستگاه‌های هواشناسی مجهز در کشور است.

- ✓ استفاده از ظرفیت بیمه‌های اتکایی خصوصی و کاستن از هزینه‌های اجرایی و عملیاتی.
- ✓ ایجاد تنوع در بسته‌های حمایتی بیمه‌ای از قبیل بیمه شاخص آب و هوایی، بیمه اجباری در محصولات اساسی و ...
- ✓ افزایش کاربرد فناوری‌های جدید در بیمه کشاورزی.

منابع

1. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). (2021). Innovations and emerging trends in Agricultural insurance for smallholder farmers.
۲. اردستانی. م. (۱۳۹۶). پروژه پژوهشی تحلیل تجارب جهانی در خصوص حمایت دولت از بیمه کشاورزی و ارائه الگوی مناسب برای ایران. موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.
۳. صندوق بیمه کشاورزی (۱۴۰۱). اداره کل فناوری اطلاعات.
۴. مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات وزارت جهاد کشاورزی. (۱۴۰۱). آمارنامه کشاورزی سال ۱۴۰۰، جلد اول، دوم و سوم. <https://amar.maj.ir>

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵
تلفن: ۴۳۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵-۱۵۸۱۵ کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>